

KAD MAHALE FENJERE ZAPALE

Pogled na Pljevlja sa istoka

„Sunce bi se pelo naviše, izgrijavalo negdje iznad Golubinje, i zalazilo iza Ljubišnje. Postepeno bi se njegovo rađanje pomjeralo sjevernije, tamo negdje iznad Glavice, pa još sjevernije i zalazilo iza Velike Pliješi.“

Na poklonjenje sandžakbegu su se, ponekad danima, zadržavali poslanici stranih država na putu za Carigrad, a zajedničko prisustvo Osmanske i Austrougarske uprave krajem XIX i početkom XX vijeka, nužno je dovelo predstavnike različitih kultura u Pljevlja. Bilo da su dolazili iz osmanske, francuske, ruske, engleske, austrijske, češke ili mađarske tradicije, oni su kroz prizmu neposrednih svjedoka davali svoje viđenje grada, ali i ljudi njemu:

Lefevr, putopisac francuskog barona Sansinija (1611) zapamtio je prvu šoljicu kafe – ispijenu upravo u Pljevljima... Prolazeći kroz Tašlidžu, mještani koji su sjedjeli ispred kafane pored karavansaraja predusretljivo su Francuze ponudili kafom, koju su oni iz učtivosti popili...

Evlija Čelebi (1660): ...Stanovnici grada ponašaju se pristojno i skromno... i svi su gostoljubivi, plemeniti i čovječni ljudi...

Aleksandar Giljferding (1759): ...Ovdje me dočekaše sa neobičnom čašću...

Edit (Meri) Daram (1905): ..Bili su ljubazni i prijateljski naklonjeni...

Varadi Geza i Laki Imre (na prelazu iz devetnaestog u dvadeseti vijek): ...Oficiri i vojnici koji su duži period proveli tamo, uvijek su se rado sjećali dana boravka u Pljevljima. Jedan turski državni činovnik višeg ranga ovako je komentarisao: 'Svi dolaze u Pljevlja sa suzama, ali ako godinu dana piju njihovu vodu i dišu vazduh, odlaze sa suzama'. Turčin je bio u pravu. Ko je iz naše armije došao u pljevaljski garnizon, sa žaljenjem bi ga ostavljao za sobom...

Jefto Dedijer (1913): ...Varoš je sasvim čista i lijepa, što je čini najboljom varoši u Sandžaku... Pored mnogih orijentalnih osobina (dućani sa ćepencima, turske kafane, nekoliko hanova) ona ima izgled srednjoevropske varoši...

Плевље — Црква Св. Петка
Plevlje — Crkva Sv. Petka

Плеље —
Plevlje —
Панорама
Panorama

Плевље — Сахат кула и џамија
Plevlje — Sahat kula i dzamija

Плевље — Главна улица
Plevlje — Glavna ulica

Prolazilo je vrijeme, smjenjivala su se godišnja doba, godine sustizale jedna drugu. Smještena u uvali okruženoj sa svih strana brdima i planinama, Pljevlja su imala kasna ljeta koja su trajala najviše tri mjeseca, a velike vrućine ni mjesec dana. Tada bi prelaz iz dnevne toplote u prohladne večeri bio nagao, spuštao se kao leden veo plavetnila čim sunce zađe i njegovi se dugi zraci povuku iza planina. Jeseni su bile blaže nego u mnogim drugim planinskim krajevima, sunčane i svijetle, i trajale su gotovo do polovine oktobra. Već početkom novembra naglo bi nastupila oštra zima, koja je već bila snjegovita i bjelinom bi pokrila sve što se moglo okom vidjeti. Snijeg se dugo zadržavao, suv i čvrst, pa se išlo samo prtinama koje su se prosijecale kroz avlije, sokačiće i sokake, utabane nogama prolaznika ili konja. Niko ga nije čistio ni sklanjao, ostavljen je kao i mnogo šta drugo, „Bog dao, pa će ga Bog i uzeti“. Početkom marta, ponekad i ranije, čim bi s planina dunuo topli razvigorac, snijeg bi se počeo topiti. Izmiješan s blatom, pretvarao se u žučkastu kašu, pa se bjuzgavica širila po cijelom gradu i otežavala svaki izlazak iz kuće. Tada bi i ledenice na strehama kuća postale žučkaste i same se otkidale. Pod naglim suncem, trava bi se počela probijati kroz tanke slojeve okopnjelog snijega, a kad bi po Biserki izbile jagorčevina, visibabe i jermiči, to je značilo da je proljeće već stiglo. Sunce bi se pelo naviše, izgrijavalo negdje iznad Golubinje, i zalazilo iza Ljubišnje. Postepeno bi se njegovo rađanje pomjeralo sjevernije, tamo negdje iznad Glavice, pa još sjevernije i zalazilo iza Velike Pliješi. Njegov visok luk nije dugo trajao, samo tokom vrelog ljetnjeg mjeseca, pa bi se polako i neosjetno počeo vraćati ka jugozapadu...

„Svitanje“, Milka Bajić Poderegín

Плевље — Панорама
Plevlje — Panorama

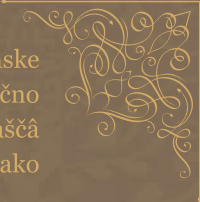

Плевље — Панорама са џамијом
Plevlje — Panorama sa džamijom

— Маџаџир Св. Тројнице
Manastir Sv. Trojice

Плевље — Гимназија
Plevlje — Gimnazija

Sokaci oživljeli... Ispred vrata posjedale žene, pa rasturile eglen u velike, sklapaju nedeljni bilans svoje ženske politike, a pogdjegdje se iskupile devojke, jedna drugu zadirkuju i smiju se, momci im prilaze, nastaje obično pozdravljanje, pa polako, polako ulaze u sve življi i veseliji razgovor... počinje „ćosanje"... S pendžerâ i iz baščâ razliježu se čas po čas zanosne sevdalinke, koje te čisto mame da se uspneš na stobornice, i da se grančicama jako rascvjetalog jerđivana ili kiticama đurđevka i ljubičice hitneš na zarumenjene pjevačice. A kad kliknu:

„Duni mi, duni lađane,
ej lađane! ...

„Dođi mi, dođi, dragane,
ej dragane! ...

„U moju bašču zelenu,
„Pod moju ružu rumenu,
„Đe no je vezem jagluke" ...

da preskočiš i stobornice, pa da se uz miris jerđivana nasladiš i mirisom čiste duše devojačke... Sunce se polagano spustaše k svome zahodu i čisto kao da posljednjim svojim zracima, smiješeći se, pozdravlja vas svijet i dovikuje mu: do viđenja! ... Lastavice prolijeću, veselo cvrkućući, vrapci dživdžikaju... Nebo vedro, čisto. Onaj proljetnji vazduh pomiješan sa mirisom behara i jerđivana čisto ga opi i dođe mu nekako da ga se odjednom nadiše, da upije u se svu slast koju mu priroda tako obilno pruža. I pjesme mu prekidoše misli... Učini mu se kao da se i pjesme i zvuci tamburice, koji dopirahu iz drugoga sokaka, i cvrkut lastavica, i dživdžikanje vrabaca, i kikot nestašne đečurlije sliva u jedinstvenu harmoniju, pa sve to utiče nekako opojno, zanosno ...
Razlježe se pjesma:

„Da znaš, dragi, kako srce boli.
Srce boli, hoće da izgori ...”

„Iz naše nahije“, Stevan Samardžić

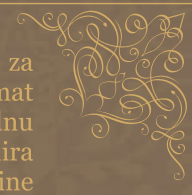

Djevojčice iz Musluka

„Djeca se začas iskupiše i krenuše za proscima. Drže se malo podalje da ih ne bi otjerali. Bez njih ništa nije moglo proći, ona vazda prva donesu aber o svemu što se dogodi na sokacima. Poslije to žene prihvate i dotjeraju, i tek tako iz treće ruke dospiju vijesti ljudima kad iz Čaršije stignu kući...“ („Svitanje“, Milka Bajić Poderegin)

Dućan sa ćepenkom predstavljao je osnovnu jedinicu čaršije

U z Čaršiju povezano je više mahala: Tabhane, u kojima se decenijama odupirala vodenoj stihiji fabrika za sirovu preradu kože, ali nije uspjela da se sačuva od gradskog urbanizma; Jaliya sa svojim navikama; Džemat sa preduzimljivim žiteljima; Karamala sa vlasnicama kafana koje su privlačile muškarce. Posebno vrijednu urbanu cjelinu vezanu za Čaršiju, činili su objekti: zgrada Vakufa, Gajretov dom, Bubičina džamija sa drvenira minaretom, Pašin konak, Kanara - ulica sa više mesara uz Breznicu. Tu su i nekoliko brijačnica ispred Husein pašine džamije u kojima su, po svjedočenju nekih predaka, korišćeni i topli amami. Da je ova urbanistička cjelina sačuvana, predstavljala bi dopadljivu turističku atrakciju, a za istraživače pljevaljske prošlosti značila bi lokalitet od arhitektonske, sociološke i istorijske vrijednosti.

Moćevac sa *Uskom Čaršijom* spada u najranije stambeno naselje pljevaljske kasabe. U njemu je pulsirao život zavisno od mnogih okolnosti, a posebno onih koje su nastajale iz odnosa zvanične vlasti, a naročito pojedinaca nosilaca te vlasti prema pravoslavnom življu, kojeg je bilo primjetan broj u ovom kvartu kasabe. I u Moćevcu se vrlo rano pojavila zanatska radinost, prije svega, kujundžije, zlatari, kovači, kolari, a veći broj kafana, iz druge polovine XIX vijeka, pratio je onu stranu starijih moćevskih žitelja u kojoj je izražavana sve veća potreba za okupljanjem i čvršćim povezivanjem, u cilju lakšeg podnošenja životnih teškoća i uspješnijeg organizovanja otpora pojedincima siledžijama. I mladež je živjela u problemima odraslih, ali je imala i stranu samo svog života, koji je, uglavnom, svakog dana počinjao “*Kad mahale fenjere zapale*”, kada baštama i sokacima oživi mladost, šapućući ispred avlijskih vrata, kapidžika ili samo za oko prorezanih taraba svoje intimne sadržaje prema izabranici sa druge strane, a pjesme pune sevdaha iz Moćevskih mahala odzvonjavale su i u drugim djelovima kasabe. Za sjećanja i pričanja o ovoj strani života tog vremena dovoljne su pjesme, jer one sadrže skoro sva osjećanja koja izazivaju doživljavanja o onome o čemu pjesma priča. A o onoj drugoj strani, što je značila pravi život, tek nauka treba da pruži svoja svjedočenja izdvojena iz globalnih istorijskih ocjena o životu naših naroda, a vezana za konkretni život naše kasabe tog vremena.

Ševari, samo im ime kaže o kakvom se naselju radi. Na močvarnom zemljištu rastao je, uglavnom, ševar, a naselje je nastalo odvajanjem iscijedenih parcela na kojima su podizane kuće i zasijavani vrtovi. Na takvom osvojenom ritu, paša Selmanović je podigao svoj konak i u zirat pretvorio veće površine močvare. Najgušće je naseljena mahala Penda, o čijim se baštovanima pričalo, a o zabavi vašarskog sadržaja o praznicima (Bajram) sa hvalom govorilo. Prkos je dio Ševara uza samu ivicu kotline, čiji su stanari otrgli od močvare svoje vrtove i šljivake i tako se sve više počeli baviti povrtarstvom i ratarstvom. Uz Ševari je vezana mahala Sehrat (u narodnom govoru Serat). Od davnina je predstavljao naselje sa džamijom i zgradom u kojoj je, prema pričama starijih Pljevljaka, koje su slušali od svojih djedova, radila kuhinja za sirotinju i mekteb. Tu je i zgrada u kojoj je bila smještena četvororazredna osnovna škola prije II svjetskog rata. I ova zgrada služila je u ranoj prošlosti za neku vjersku školu. Serat će biti posebno zapažen po tome što je tu proradila prva termoelektrana u našem kraju (jačine oko 80 kilovata, 1936. godine). Od prvih uličnih električnih sijalica, nestali su u sokacima i mahalama fenjeri, a najavljene promjene u životu ove kasabe.

Karamula (Moćevac)

Poseban značaj u životu pravoslavnih žitelja, a i kao orijentacioni objekat, predstavljao je Manastir Sveta Trojica. On je bio vjerski, kulturni i politički centar za pravoslavno stanovništvo ovoga kraja. Priča o njemu natkriva okvire ovoga teksta, zahtijeva drugi, u kome bi njegovo pričanje o životnim događanjima unijelo mnogo interesantnosti, više objektivnosti u sva dosadašnja kazivanja o nama u Pljevaljskoj kasabi. O tome nekim drugim povodom.

U pričanju o Pljevljima kao kasabi treba pomenuti i neke, da se kaže, urbanističke detalje, po kojima se prepoznavala ova varoš. Prije svega, to je trg Raskrsnica, gdje se susreću ulice iz šest pravaca, što je rijetkost u manjim naseljima. Od 1927. god. tu je i hram Svete Paraskeve, a u daljoj prošlosti, u ne malom broju kafana odvijao se intenzivan zabavni i politički život žitelja ovog dijela kasabe. Od tridesetih godina ovoga vijeka, Raskrsnica je imala i svoje ime: Trg dr Andrije Štampara, najzaslužnijeg za izgradnju Doma narodnog zdravlja i prvu organizovanu sistematsku zdravstvenu zaštitu u našem kraju. Od poslije II svjetskog rata, raskrsnica je opet bez svog imena. Zašto?

Trg Trebovina, pored urbanisticke interesantnosti, ima kao i Raskrsnica svoju društvenu dimenziju, ali su sjećanja, sa nestankom starijih generacija, pala u zaborav. Narod mu dade ime po nadimku jednog svog sugrađanina o kome predanje ne ostavi nikakve pouzdane podatke, mada je riječ o interesantnoj i kontroverznoj личности. Trebovina je povezivala Čaršiju sa Čitlukom, prostranim manastirskim livadama i njivama na mjestu današnjeg gradskog parka i Sportskog stadiona.

Nepunih stotinak metara od Trebovine nalazi se stari, u kasabi jedini park od davnina nazvan MILET - BAŠČA. Njena svjedočenja o zabavnom i drugom životu nestala su sa nestankom onih čija su sjećanja iz priča njihovih otaca i djedova dopirala do vremena kada je Milet-bašča živjela svoj život, po kome je ušla u sjećanja kasnijih generacija. Ta danas blijeda sjećanja trebalo bi sačuvati od daljeg zaborava.

Barake - Dolovi (vojni logor), Krstata kasarna, mostovi na Breznici, Stražica sa Tabijom, Đulina guka, Gasana – objekti su sa pričama o našoj kasabi i životu njenih žitelja.

Kada bi se sve pominjano u ovom kazivanju, sa svojim pričanjima utkalo u jednu priču, dobila bi se zahvalna monografija o našem gradu u vremenu “Kad mahale fenjere zapale”.

Marko Banović, 1991. godine

Jalija

Penda

Džemat

Tabhane

Varoš

Golubinja

Rizvanija

Kod Čanovog mosta

KAD MAHALE FENJERE ZAPALE

